

ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

ASHMOLEAN

Ε

ΕΛΛΑΔΑ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΟΙ ΜΙΝΩΙΤΕΣ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ASHMOLEAN

01
Η αίθουσα «Κόσμος του Αιγαίου»
στο Μουσείο Ashmolean.

Το Μουσείο Ashmolean στεγάζει την πληρέστερη συλλογή μινωικών αρχαιοτήτων εκτός Ελλάδος, τα κυριότερα αντικείμενα της οποίας εκτίθενται στην αίθουσα «Κόσμος του Αιγαίου». Η συλλογή διαμορφώθηκε από τον ανασκαφέα της Κνωσού Sir Arthur Evans που εμπλούτισε το οξφορδιανό Μουσείο με αντίγραφα από το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου. Τα περισσότερα από τα αντικείμενα του Ashmolean με κνωσιακή προέλευση εξήχθησαν τη σύντομη περίοδο πριν από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

ANDREW SHAPLAND

*Sir Arthur Evans Curator of Bronze Age and Classical Greece,
Ashmolean Museum, University of Oxford*

02

Η κύρια είσοδος του Μουσείου Ashmolean της Οξφόρδης.

02

03

04

05

ΜΟΛΟΝΟΤΙ Η ΣΥΝΤΡΙΠΤΙΚΗ ΠΛΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΙΝΩΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗ-
των εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου και σε άλλα μουσεία της Κρή-
της, το Μουσείο Ashmolean της Οξφόρδης στεγάζει την πληρέστερη συλλογή
εκτός Ελλάδος. Η συλλογή διαμορφώθηκε κυρίως από έναν άνθρωπο, τον Sir Ar-
thur Evans, και εστιάζει στον αρχαιολογικό χώρο με τον οποίο εκείνος συνδέεται
στενά, την Κνωσό. Οι επισκέπτες του Μουσείου, το οποίο αποτελεί μέρος του Πανε-
πιστημίου της Οξφόρδης, μπορούν να δουν τα κυριότερα αντικείμενα της συλλογής
στην αίθουσα «Κόσμος του Αιγαίου». Το Μουσείο Ashmolean καταβάλλει επίσης
προσπάθειες για να γίνουν διαθέσιμα στο διαδίκτυο τόσο τα αντικείμενα αυτά όσο
και το σχετικό αρχείο, ώστε να μπορεί κανείς να τα δει από οπουδήποτε στον κόσμο.

Η αίθουσα «Κόσμος του Αιγαίου» άνοιξε το 2009 στο πλαίσιο της σημαντικής
ανακαίνισης του Μουσείου¹. Παρόλο που είναι γνωστότερος για τις ανασκαφές
του στην Κνωσό, ο Sir Arthur Evans διετέλεσε επίσης Διευθυντής του Μουσεί-
ου το διάστημα 1884–1908². Το Μουσείο Ashmolean άνοιξε για το κοινό το 1683,
ως το πρώτο μουσείο του είδους του στη Βρετανία· ωστόσο ο Evans ήταν εκείνος
που μετέφερε τη συλλογή στη σημερινή της θέση. Το επιβλητικό νεοκλασικό κτί-
ριο της οδού Beaumont, στο κέντρο της Οξφόρδης, ήταν αρχικά η Πινακοθήκη
της Οξφόρδης αλλά το 1894 οι συλλογές συγχωνεύτηκαν, δημιουργώντας το ση-
μερινό Μουσείο Ashmolean Τέχνης και Αρχαιολογίας. Ο Evans αφιέρωσε μεγά-
λο μέρος της πρώτης δεκαετίας της θητείας του σε αυτό το έργο και επισκέφθηκε
την Κρήτη για πρώτη φορά μόνο μετά την ολοκλήρωσή του.

Ο Evans έφτασε στην Κάντια (Ηράκλειο) τον Μάρτιο του 1894 και λίγες μέρες
αργότερα επισκέφθηκε την Κνωσό μαζί με τον Πρόεδρο του Φιλεκαπαιδευτικού
Συλλόγου Ηρακλείου Ιωσήφ Χατζιδάκη και τον Μίνωα Καλοκαιρινό, ο οποίος είχε
ξεκινήσει ανασκαφές στον συγκεκριμένο χώρο το 1878 αλλά αναγκάστηκε να δια-
κόψει τις εργασίες για πολιτικούς λόγους³. Η επίσκεψη αυτή καταγράφεται στο τα-
ξιδιωτικό ημερολόγιο του Evans, το οποίο φυλάσσεται στο αρχείο του Ashmolean.
Ο Evans ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για τα εγχάρακτα σημεία στους τοίχους του κτι-
ρίου που είχε ανασκάψει ο Καλοκαιρινός, γνωστού ως «Τα Πιθάρια» λόγω των με-

03

Σφραγιδόλιθος από κροκαέτη λίθο με παράσταση «μινωταύρου» και δύο σύμβολα, από το σπήλαιο Ψυχρού (AN 1938.1071), Υστερομινωική II–IIIΑ1 περίοδος (1450–1375 π.Χ.).

04

Τετράπλευρος σφραγιδόλιθος από αχάτη με επιγραφή σε Κρητική Ιερογλυφική γραφή (AN 1889.998), Μεσομινωική II περίοδος (1800–1700 π.Χ.). Δωρεά του Greville John Chester στο Μουσείο το 1889.

05

Σφραγιδόλιθος από αχάτη με παράσταση αιγάγρου σε τοπίο, από το Ρέθυμνο (AN 1938.946), Μεσομινωική III περίοδος (1700–1600 π.Χ.).

06

07

08

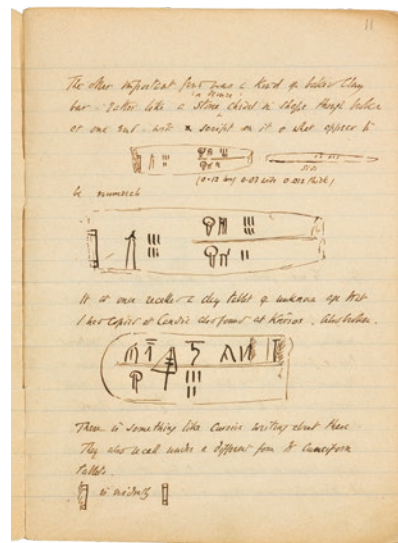
09

γάλων πιθαριών που εντοπίστηκαν εκεί. Ο Evans είχε έρθει στην Κρήτη σε αναζήτηση τεκμηρίων πρώιμης γραφής. Στη συλλογή του Ashmolean υπήρχε ήδη ένας εγχάρακτος μινωικός σφραγιδολίθος, αλλά η πλήρης σημασία του αναδείχθηκε όσο ο Evans περιηγούνταν στην Κρήτη, ανακαλύπτοντας περισσότερα δείγματα της γραφής που εκείνος ονόμασε «Κρητική Ιερογλυφική γραφή»⁴. Ο συγκεκριμένος σφραγιδολίθος εκτίθεται στην αίθουσα «Κόσμος του Αιγαίου» μαζί με κάποια αντικείμενα που είχε αγοράσει ο Evans από την περιοχή της Κνωσού, όπως ένα θράυσμα λίθινου ρυτού με ανάγλυφη σκηνή ανθρώπων που κατευθύνονται προς έναν βωμό. Αυτό ήταν ένα ακόμη στοιχείο για την αρχαιότητα του χώρου της Κνωσού, καθώς θύμιζε στον Evans τα ευρήματα της Εποχής του Χαλκού τα οποία είχε δει στην Αθήνα το προηγούμενο έτος.

Από το 1894 έως το 1899 ο Evans περιηγήθηκε σε ολόκληρη την Κρήτη, και σε κάποιες περιπτώσεις υπήρξε μάρτυρας των βιαιοτήτων που συνόδευαν τον αγώνα για την ανεξαρτησία του νησιού από την Οθωμανική Αυτοκρατορία⁵. Ο Evans, πρώην δημοσιογράφος, έστειλε συχνές αναφορές σχετικά με τα όσα έβλεπε σε βρετανικές εφημερίδες και περιοδικά. Αυτή την περίοδο συνέλεξε μεγάλο αριθμό αρχαιοτήτων: σε κάθε χωριό που επισκεπτόταν ρωτούσε αν είχαν αρχαία αντικείμενα προς πώληση. Με αυτό τον τρόπο συσώρευσε μια σημαντική συλλογή μινωικών σφραγιδολίθων⁶. Οι σφραγιδολίθοι ήταν διαφόρων σχημάτων και υλικών και χρησιμοποιούνταν στην Εποχή του Χαλκού για τη σφράγιση εγγράφων, με την εμπειση των παραστάσεών τους σε νωπό πηλό. Οι Κρητικοί χωρικοί συνήθιζαν να τους φορούν σαν φυλακτά, γνωστά με την τοπική ονομασία «γαλόπετρες», επειδή πίστευόταν ότι βοηθούσαν τις νέες μπτέρες να κατεβάσουν γάλα. Τα καλύτερα παραδείγματα από εγχάρακτους σκληρούς ημιπολύτιμους λίθους είναι μικρά αριστουργήματα και συχνά απεικονίζουν ζώα ή ανθρώπους — ή, στην περίπτωση των «μινωταύρων», συνδυασμό των δύο.

Ο Evans ξεκίνησε τις ανασκαφές στον χώρο της Κνωσού το 1900, χάρη στην αρχαιολογική νομοθεσία που ψηφίστηκε από την κυβέρνηση της νεοσυσταθείσας αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας. Σε λίγες μόλις ημέρες ανακάλυψε νέα τεκμήρια κρητικής γραφής, με τη μορφή πινακίδων Γραμμικής Β γραφής. Το Μουσείο Ashmolean διαθέτει μια μικρή συλλογή από τέτοιες πινακίδες, τις οποίες εξήγαγε ο Evans με άδεια έπειτα από μια αλλαγή της αρχαιολογικής νομοθεσίας στην Κρήτη το 1903. Τα περισσότερα από τα αντικείμενα του Ashmolean με κνωσιακή προέλευση εξήχθησαν τη σύντομη περίοδο πριν από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, όταν οι ανασκαφείς μπορούσαν να ζητήσουν «άχρηστα» αντικείμενα για τις συλλογές τους⁷. Μολονότι ο Evans πέρασε το υπόλοιπο της ζωής του προσπαθώντας να αποκρυπτογραφήσει τις επιγραφές των πινακίδων, η πλήρης σημασία τους δεν αποκαλύφθηκε παρά μόνο μετά τον θάνατό του. Ένας λόγος που ο Evans δεν κατάφερε να αποκρυπτογραφήσει ο ίδιος τη Γραμμική Β είναι επειδή δεν πίστευε ότι οι πινακίδες ήταν γραμμένες σε πρώιμη μορφή της ελληνικής γλώσσας, ανακάλυψη η οποία ανακοινώθηκε από τον Michael Ventris το 1952. Σήμερα οι πινακίδες θεωρούνται εξαιρετικά χρήσιμες πηγές για την κατανόηση της διοικητικής οργάνωσης, της οικονομίας, της θρησκείας και της κοινωνικής διαστρωμάτωσης της Κρήτης στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού⁸.

Μια ακόμη ανακάλυψη εν έτει 1900 ήταν η περίφημη «Αίθουσα του Θρόνου» του κτιρίου που ο Evans ονόμασε «Ανάκτορο του Μίνωα». Ο ίδιος ο θρόνος, του οποίου η ράχη παραπέμπει στο ορεινό κρητικό τοπίο, βρισκόταν ακόμη στη θέση του, ενώ μέρος της πρωτότυπης τοιχογραφίας διατηρούνταν ακόμα στον τοίχο. Έπειτα από έρευνα στα αρχεία, στην αίθουσα του Μουσείου Ashmolean εκτίθεται αναπαράσταση της τοιχογραφίας στην αρχική της μορφή, με ένα φοινικόδετρο δίπλα στον θρόνο, η οποία διαφέρει από την αναπαράσταση που βλέπουμε σήμερα στην Κνωσό⁹. Σε μικρή απόσταση, στην ίδια αίθουσα του Μουσείου εκτίθεται και ένα αντίγραφο της τοιχογραφίας του «Βασιλιά-Ιερέα». Ενώ σήμερα είναι γενικά αποδεκτό ότι πρόκειται για συνδυασμό διαφορετικών μορφών, ο «Βασιλιάς-Ιερέας», ως ο νγέτης που θα καθόταν στον θρόνο, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ευφάνταστη αποκατάσταση του ανακτόρου από τον Evans¹⁰. Ο τρόπος με

10

06

Θράυσμα λίθινου ρυτού που εντοπίστηκε στην Κνωσό και απέκτησε ο Evans το 1894 (AN 1896–1908.ΑΕ.1247), Υστερομινωική Ι περίοδος (1600–1450 π.Χ.).

07

Χρυσό δαχτυλίδι με σκηνή ταυροκαθαφίων, με υποτιθέμενη προέλευση από τις Αρχάνες (AN 1896–1908.ΑΕ.2237), Υστερομινωική ΙΙ–ΙΙΙΑ1 περίοδος (1450–1375 π.Χ.).

08

Πινακίδα Γραμμικής Β όπου καταγράφονται 50 ξίφη (AN 1938.706), Υστερομινωική ΙΙΙΑ περίοδος (περ. 1375 π.Χ.).

09

Επιλεγμένα δείγματα «καμαραϊκής» κεραμικής από το ανάκτορο της Κνωσού, Μεσομινωική ΙΙ περίοδος (1800–1700 π.Χ.).

10

Η καταχώριση του Arthur Evans στο ανασκαφικό του ημερολόγιο με ημερομηνία 30 Μαρτίου 1900, με σχέδια πινακίδων Γραμμικής Β (Αρχείο Sir Arthur Evans).

11
Επιλεγμένα μινωικά χάλκινα όπλα συμπεριλαμβανομένων ξιφών από «τάφους πολεμιστών» της θέσης Ζαφέρ Παπούρα, Υστερομινωική III περίοδος (1400–1100 π.Χ.).

12
Αγγείο «ανακτορικού ρυθμού» με παράσταση χταποδιού και θαλάσσιων όστρεων από το ανάκτορο της Κνωσού (AN 1911.608), Υστερομινωική II περίοδος (1450–1400 π.Χ.).

13
Πήλινη λάρνακα από τη θέση Ζαφέρ Παπούρα (AN 1896–1908.ΑΕ.1128), Υστερομινωική IIIA περίοδος (1400–1300 π.Χ.).

14
Γύψινα επιχρωματισμένα αντίγραφα των «Θεών των Όφεων» από το Θησαυροφυλάκιο του Ιερού (AN 1896–1908.ΑΕ.1106, 1114). Φιλοτεχνήθηκαν από τον Halvor Bagge στις αρχές του 20ού αιώνα.

τον οποίο ο Evans ερμήνευσε τα ευρήματα της Κνωσού, καθώς και οι προτάσεις του για την αποκατάσταση συγκεκριμένων τοιχογραφιών ή τμημάτων του κτιρίου συνεχίζουν να διαμορφώνουν μέχρι και σήμερα την αντίληψη του ευρύτερου κοινού για τον αρχαιολογικό χώρο.

Μια από τις πολλές συνεισφορές του Evans στη μελέτη της μινωικής Κρήτης ήταν η ανάπτυξη ενός συστήματος χρονολόγησης με βάση την κεραμική τυπολογία. Στο έργο αυτό συνεισέφερε ο βοηθός του, Duncan Mackenzie, ο οποίος επέβλεψε σε μεγάλο βαθμό την ανασκαφή της Κνωσού. Καθώς έσκαβαν βαθύτερα στα διαφορετικά στρώματα, ο Evans και ο Mackenzie σύντομα συνειδητοποίησαν ότι το ανάκτορο της Κνωσού ήταν χτισμένο σε ένα φυσικό ύψωμα με προγενέστερη νεολιθική κατοίκηση. Τα στρώματα της Εποχής του Χαλκού ονομάστηκαν «μινωικά», όρος που είχε ήδη αποδοθεί στις αρχαιότητες της Κρήτης αλλά διαδόθηκε ευρύτερα από τον Evans¹¹. Ο τελευταίος προσέγγισε την κεραμική, καθώς και τη μινωική τέχνη γενικότερα, υπό το πρίσμα των εξελικτικών θεωριών του 19ου αιώνα, διαιρώντας την χρονολογικά σε πρώιμη, μέση και ύστερη περίοδο με τρεις φάσεις η καθεμία. Αυτό το γενικό σχήμα συνεχίζει να χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα και η έκθεση του Ashmolean περιλαμβάνει μια εξαιρετική αντιπροσωπευτική έκθεση κεραμικής διαφορετικών «μινωικών» περιόδων.

Μεταξύ των χαρακτηριστικότερων κεραμικών ρυθμών της μινωικής Κρήτης είναι τα μεσομινωικά «καμαραϊκά» αγγεία με το μελανό επίχρυσμα και τα υστερομινωικά αγγεία του «θαλάσσιου ρυθμού». Όταν ο Evans ξεκίνησε τις ανασκαφές του στην Κνωσό, ήταν ήδη γνωστό ότι η κεραμική από το σπίλαιο των Καμαρών της νότιας Κρήτης έμοιαζε με την αιγαιακή κεραμική που είχε ανασκαφεί στην Αίγυπτο, γεγονός που βοήθησε στην κατάρτιση της απόλυτης χρονολόγησης της μινωικής Κρήτης¹². Ο Evans θεωρούσε την «καμαραϊκή» κεραμική της Κνωσού ιδιαίτερα εξεζητημένη, υποστηρίζοντας μάλιστα ότι κάποια κομμάτια ασφαλώς θα χρησιμοποιήθηκαν από τη βασιλική οικογένεια. Αντίθετα, θεωρούσε κάποιες απεικονίσεις χταποδιών σε κεραμικά αγγεία απόδειξη της παρακμής του μινωικού πολιτισμού· ωστόσο το «αγγείο με τα χταπόδια», που εκτίθεται στην αίθουσα «Κόσμος του Αιγαίου», είναι ένα από τα δημοφιλέστερα εκθέματα του Ashmolean. Όπως πολλά άλλα αγγεία της συλλογής, έφτασε σε μορφή θραυσμάτων και αποκαταστάθηκε από συντηρητές του Μουσείου.

Μέχρι το 1903 το ανάκτορο είχε ανασκαφεί σε μεγάλο βαθμό και ο Evans και η ομάδα του άρχισαν να αναζητούν τάφους. Οι τάφοι που εντόπισαν χρονολογούνται κυρίως στην περίοδο κατά την οποία στο ανάκτορο ήταν εν χρήση η μυκηναϊκή ελληνική γλώσσα, όπως γνωρίζουμε από τις πινακίδες Γραμμικής Β γραφής. Στη θέση Ζαφέρ Παπούρα, παραδείγματος χάριν, αποκάλυψαν ένα νεκροταφείο που περιείχε πολλές ταφές κτερισμένες με χάλκινα όπλα¹³. Αυτοί οι λεγόμενοι «τάφοι πολεμιστών» αποτελούν αντικείμενο συζήτησης εδώ και πολλά χρόνια, επειδή δεν είναι σαφές εάν πρόκειται για τάφους εισβολέων από την ηπειρωτική Ελλάδα ή εάν κάποιοι Κρητικοί υιοθέτησαν έναν πολεμικό τρόπο ζωής την ίδια περίοδο. Το νεκροταφείο αποτελούνταν κυρίως από θαλαμωτούς τάφους λαξευμένους στον βράχο, με τον νεκρό να κείται σε λάρνακα, χαρακτηριστικό τύπο πήλινης σαρκοφάγου. Πολλές λάρνακες έχουν σπείρα στον πυθμένα για να διευκολύνεται η αποσύνθεση της σορού.

Για πολλά σημαντικά ή μοναδικά ευρήματα από τις ανασκαφές της Κνωσού που φυλάσσονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, ο Evans παρήγγειλε αντίγραφα για να εκτεθούν στο Μουσείο Ashmolean. Δύο παραδείγματα είναι ο θρόνος και η τοιχογραφία του Βασιλιά-Ιερέα που ήδη αναφέραμε· ωστόσο η τωρινή έκθεση περιλαμβάνει και γύψινα αντίγραφα των «Θεών των Όφεων» που βρέθηκαν στο Θησαυροφυλάκιο του Ιερού το 1903. Περισσότερα αντίγραφα απεικονίζονται στην προσωπογραφία του Sir Arthur Evans που παραγγέλθηκε το 1907, λίγο πριν παραιτηθεί από τη θέση του Διευθυντή. Ενώ στην προσωπογραφία παρουσιάζεται ανάμεσα στα ερείπια της Κνωσού, στην πραγματικότητα ο πίνακας φιλοτεχνήθηκε στο Λονδίνο από τον Sir William Richmond, ο οποίος χρησιμοποίησε τα αντίγραφα ως υποδείγματα για κάποια από τα ευρήματα.

11

12

13

14

15
Υδατογραφία αποκατεστημένης τοιχογραφίας γαλάζιου πιθήκου σε βραχώδες τοπίο από την Οικία των Τοιχογραφιών της Κνωσού, του Émile Gilliéron υιού, δεκαετία 1920 (Αρχείο Sir Arthur Evans).

16
Φωτογραφία των Arthur Evans, Theodore Fyfe και Duncan Mackenzie στην Κνωσό, 1901 (Αρχείο Sir Arthur Evans).

Το Μουσείο Ashmolean φυλάσσει επίσης το αρχαιολογικό αρχείο του Evans, συμπεριλαμβανομένων των πρωτότυπων ανασκαφικών αρχείων της Κνωσού. Περιέχει περισσότερα από 50 σημειωματάρια του ιδίου και άλλων μελών της ομάδας του, εκατοντάδες σχέδια αρχιτεκτονικών καταλοίπων και ευρημάτων, καθώς και χιλιάδες φωτογραφίες. Ορισμένα από τα σχέδια των τοιχογραφιών έγιναν από τους δύο Émile Gilliéron, πατέρα και γιο, που προσπάθησαν να ανασυνθέσουν τα πολύχρωμα σπαράγματα σε πλήρεις απεικονίσεις. Ο Evans άντλησε στοιχεία από όλα αυτά τα τεκμήρια για τη συγγραφή του ογκώδους τετράτομου έργου του *The Palace of Minos* (1921–1935), με θέμα τις ανασκαφές του στην Κνωσό¹⁴. Το αρχείο του Ashmolean περιλαμβάνει επίσης προσχέδια και δοκίμια του βιβλίου, καθώς και δοκίμια άλλων δημοσιεύσεων του Evans. Οι φωτογραφίες μάς δίνουν και μια εικόνα της καθημερινής ζωής κατά τη διάρκεια της ανασκαφής, με τους πολυάριθμους Κρητικούς εργάτες της Κνωσού και τους ίδιους τους ανασκαφείς να ποζάρουν στον φακό.

Αυτό το ευαίσθητο αρχείο δεν μπορεί να εκτεθεί στο Ashmolean, για λόγους συντήρησης, ενώ υπάρχουν και πολλά αρχαιολογικά ευρήματα που δεν παρουσιάζονται λόγω έλλειψης χώρου. Όλα τα αντικείμενα της μινωικής συλλογής είναι προσβάσιμα σε επισκέπτες ερευνητές, οι οποίοι μπορούν να τα δουν σε μια από τις αίθουσες μελέτης. Ωστόσο, όπως πολλά μουσεία σήμερα, έτσι και το Ashmolean έχει ξεκινήσει την ανάρτηση της συλλογής του στο διαδίκτυο ώστε να είναι προσβάσιμη από κάθε γωνιά του πλανήτη. Πολλά από τα αντικείμενα της συλλογής έχουν ήδη αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του Μουσείου, ενώ προστίθενται ολοένα και περισσότερα καθώς προχωράει η ηλεκτρονική τεκμηρίωση των βάσεων δεδομένων¹⁵. Κύρια μέριμνα του Μουσείου τώρα είναι η ανάρτηση στο διαδίκτυο του Αρχείου Sir Arthur Evans, το οποίο γίνονται προσπάθειες να είναι προσβάσιμο μέσα στο 2022. Λίγο περισσότερο από εκατό χρόνια από την έκδοση του πρώτου τόμου του *The Palace of Minos*, το έργο της δημοσίευσης υλικού από έναν από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδας συνεχίζεται.

* Όλες οι εικόνες αποτελούν πνευματική ιδιοκτησία του Ashmolean Museum, University of Oxford.

Μετάφραση από τα αγγλικά: Ρόζμαρι Τζανάκη

16

Σημειώσεις

- 1 Galanakis 2013.
- 2 Για βιογραφίες του Sir Arthur Evans, βλ. Evans 1943· MacGillivray 2000. Τον Evans διαδέχθηκε στη θέση του Επιμελητή ο David Hogarth, ο οποίος διετέλεσε Διευθυντής της ΒΣΑ από το 1897 έως το 1900.
- 3 Κόπακα 1990 και 2015.
- 4 Evans 1894 και 1909.
- 5 Brown / Bennett 2001.
- 6 Hughes–Brock / Boardman 2009.
- 7 Panagiotaki 2004.
- 8 Bennet 2017.
- 9 Galanakis / Tsitsa / Günkel–Maschek 2017.
- 10 Sherratt 2000.
- 11 Karadimas / Momigliano 2004.
- 12 Brown 1986.
- 13 Evans 1906β.
- 14 Evans 1921–1935.
- 15 Βλ. <https://collections.ashmolean.org/>. Κάποια από τα σχέδια και τα σχεδιαγράμματα είναι προσβάσιμα στο <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/collections/arthur-evans-archive/>

Βιβλιογραφία

- Bennet 2017: Bennet J., «Reading Between the Lines: The Worlds of Linear B», στο Y. Galanakis / A. Christofilopoulou / J. Grime (επιμ.), *Codebreakers and Groundbreakers*, Fitzwilliam Museum, Cambridge 2017, σ. 28–42.
- Brown 1986: Brown A., «I Propose to Begin at Gnosso»: John Myres's Visit to Crete in 1893», *Annual of the British School at Athens* 81 (1986), σ. 37–44.
- Brown / Bennett 2001: Brown A. / Bennett K. (επιμ.), *Arthur Evans's Travels in Crete, 1894–1899* (BAR International Series 1000), Archaeopress, Oxford 2001.
- Evans 1894: Evans A.J., «Primitive Pictographs and a Prae-Phoenician Script, from Crete and the Peloponnese», *Journal of Hellenic Studies* 14 (1894), σ. 270–372.
- Evans 1906α: Evans A.J., «Essai de classification des époques de la civilisation minoenne: résumé d'un discours fait au Congrès d'Archéologie à Athènes», Quaritch, London 1906.
- Evans 1906β: Evans A.J., *The Prehistoric Tombs of Knossos*, Quaritch, London 1906.
- Evans 1909: Evans A.J., *Scripta Minoa*, τόμ. Ι, Clarendon Press, Oxford 1909.
- Evans 1921–1935: Evans A.J., *The Palace of Minos at Knossos*, Macmillan, London 1921–1935.
- Evans 1943: Evans J., *Time and Chance. The Story of Arthur Evans and His Forebears*, Longmans, London 1943.
- Galanakis 2013: Galanakis Y. (επιμ.), *The Aegean World: A Guide to the Cycladic, Minoan and Mycenaean Antiquities in the Ashmolean Museum*, Ashmolean Museum / Kapon, Oxford / Athens 2013.
- Galanakis / Tsitsa / Günkel–Maschek 2017: Galanakis Y. / Tsitsa E. / Günkel–Maschek U., «The Power of Images: Re-Examining the Wall Paintings from the Throne Room at Knossos», *Annual of the British School at Athens* 112 (2017), σ. 47–98.
- Hughes–Brock / Boardman 2009: Hughes–Brock H. / Boardman J., *Corpus der Minoischen und Mykenischen Siegel VI: Oxford. The Ashmolean Museum*, Philipp von Zabern, Mainz 2009.
- Karadimas / Momigliano 2004: Karadimas N. / Momigliano N., «On the Term "Minoan" before Evans's Work in Crete (1894)», *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* 46 (2004), σ. 243–258.
- Κόπακα 1990: Κόπακα Κ., «Μίνωος Καλοκαιρινός: Ανασκαφές στην Κνωσό», *Παλιμψηστον* 9/10 (1990), σ. 5–69.
- Κόπακα 2015: Κόπακα Κ., «Minos Kalokairinos and His Early Excavation at Knossos: An Overview, a Portrait and a Return to the Kefala Pithoi», στο C.F. Macdonald / E. Hatzaki / S. Andreou (επιμ.), *The Great Islands: Studies of Crete and Cyprus Presented to Gerald Cadogan*, Kapon, Athens 2015, σ. 143–151.
- MacGillivray 2000: MacGillivray J.A., *Minotaur: Sir Arthur Evans and the Archaeology of the Minoan Myth*, Jonathan Cape, London 2000.
- Mackenzie 1903: Mackenzie D., «The Pottery of Knossos», *Journal of Hellenic Studies* (1903), σ. 157–205.
- Momigliano 1999: Momigliano N., *Duncan Mackenzie: A Cautious Canny Highlander and the Palace of Minos At Knossos* (BICS Supplement, 72), Institute of Classical Studies, London 1999.
- Panagiotaki 2004: Panagiotaki M., «Knossos Objects: 1904, the First Departure», στο G. Cadogan / E. Hatzaki / A. Vasilakis (επιμ.), *Knossos: Palace, City, State*, British School at Athens, London 2004, σ. 565–580.
- Sherratt 2000: Sherratt S., *Arthur Evans, Knossos and the Priest–King*, Ashmolean Museum, Oxford 2000.